

K marginálním infinitivním konstrukcím (zejména v češtině)*

Jarmila Panevová (Praha)

On Marginal Infinitive Constructions (Particular in Czech)

In the first section of the article a non-standard behaviour of several Czech control verbs is analyzed and illustrated by examples from the Czech National Corpus. In the second part three types of Czech syntactic constructions based on the verbs *mít* [to have] and *být* [to be] connected with infinitive are presented and their position in the grammatical description of language is discussed.

Keywords: control, modal-existential construction, absentive, causality, auxiliary verb

1. Úvod

Infinitiv je vděčným tématem gramatického popisu nejen v češtině: zasahuje do oblasti morfologie nebo idiomatiky, ale především do oblasti syntaxe. Přesto zůstávají některé české infinitivní konstrukce, jimiž se zde chceme zabývat (částečně v porovnání s jinými slovanskými jazyky), z hlediska jejich postavení v popisu jazyka nezařazené, popř. podceněné. Neděláme si nárok na jejich definitivní zařazení do popisu jazyka, a to zejména s ohledem na jejich marginálnost, chceme především poukázat na jejich zvláštnosti.

V odd. 2 uvedeme několik příkladů, kdy se kontrolované infinitivní participanty chovají nestandardně z hlediska současného stavu popisu koreferenčních vztahů mezi participanty řídicího slovesa a participanty jeho infinitivního doplnění.¹⁾

V odd. 3 se budeme věnovat třem typům českých infinitivních konstrukcí, které jsou v gramatikách a v dílčích studiích podchyceny, ale jejich gramatický statut nelze z těchto popisů vyvodit. Jejich dílčí porovnání s jinými slovanskými jazyky může sloužit k typologické charakteristice češtiny jako jazyka hodnoceného spíše jako jazyk *'habere'* než jazyk *'esse'* (viz Clancy 2010).

2. Slovesa se zvláštním typem kontroly

Skupiny českých sloves umožňujících, popř. vyžadujících při určitém typu koreference vyjádření některého z jejich participantů infinitivem jsme popsali již dříve (Panevová 1996; 2011; Panevová et al. 2014, odd. 5.4). Rezignovali jsme přitom na rozlišení řídicích sloves a jejich infinitivních doplnění na typ *'raising'* (nadzvednutí) a *'control'* (kontrola); domníváme se totiž, že tato distinkce není pro češtinu účelná,

* Příspěvek vznikl v rámci projektu PRVOUK P46 (Informatika).

1// Popisem „kontrolovaných“ infinitivů se v různých teoretických rámcích a s různou terminologií v češtině zabývali např. K. Svoboda (1962), P. Karlík (2000), P. Karlík společně s F. Štíchou (2011) a další naši badatelé.

ostatně i aplikace na jiné jazyky je závislá nejen na jazyce, ale především na teorii (a to i uvnitř vlivných generativistických přístupů).

2.1. V citovaných pracích jsme podali třídění sloves kontroly podle funkce závislého infinitivu a typu koreference mezi participanty slovesa řídicího a (nevyjádřitelného) subjektu infinitivu do následujících skupin:²⁾

(A) Infinitiv má funkci objektu – pacientu (PAT):

V infinitivní konstrukci koreferují:

(a) Konatel (ACT) řídicího slovesa a subjekt (Sb) infinitivu³⁾ (nastává např. u sloves *přát si, smažit se, zapomenout*).

(b) Adresát (ADDR) a Sb infinitivu (např. u sloves *doporučit, nařídit, naučit*).

(c) Koreference typu (a) i (b) může nastat u sloves *slíbit, nabídnout, odepřít*.

(B) Infinitiv má funkci druhého věcného objektu – efektu (EFF):

V infinitivní konstrukci koreferují:

(d) Patiens (PAT) řídicího slovesa a Sb infinitivu (např. u sloves *vidět, slyšet, přistihnout*).

(C) Infinitiv má funkci záměru (INTT):

V infinitivní konstrukci koreferují:

(e) Konatel (ACT) řídicího slovesa a Sb infinitivu (např. u sloves *přijít, odebrat se*)

(f) Patiens (PAT) řídicího slovesa a Sb infinitivu (např. u sloves *vyhnat, pozvat, poslat, přinést*).⁴⁾

2.2. O slovesech s nestandardním chováním jsme se okrajově zmínili v (Panevová et al. 2014, odd. 5.4.4).⁵⁾ Syntakticky nestandardně se podle našeho materiálu chovají minimálně dvě malé skupiny sloves zahrnujících slovesa *zasluhovat* (2.2.1.) a *potřebovat, chtít* (2.2.2.). Podobné chování mohou vykazovat i infinitivy po některých slovesech ze skupiny (B) (d) výše (2.2.3.). U těchto sloves existuje možnost vyjádření pasivní perspektivy kontrolovaného infinitivu formou infinitivu aktivního (viz (14), (15) níže).

2.2.1. Do této skupiny patří sloveso *zasluhovat / zasloužit*. Pasivní perspektiva je vyjádřena v příkladech (1), (2), standardně se toto sloveso chová v (3), (4):

(1) *Její koryto [řeky] si zaslouží vyčistit nejen kvůli ekologii. [= být vyčištěno]* (SYN2015)

(2) *Ten, kdo nemá otce, si zaslouží politovat. [= být politován]* (SYN2015)

(3) *Ten člověk si nezaslouží zemřít.* (SYN2015)

2/ V generativní gramatice se používá vedle termínu „null-subject“, též termín „unpronounceable subject“ (viz např. Růžička (2008)), pro češtinu se mluví např. o „foneticky nerealizovaném subjektu“ (NESČ 2016, 693). Tento pojem „nerealizovatelného“ povrchového subjektu infinitivu jakožto kontrolovaného členu nám umožňuje popsat pomocí jediného pravidla věty (a) i (b): (a) *Lékař nabídl pacientovi zařadit se do výzkumného programu.*, (b) *Lékař nabídl pacientovi být zařazen do výzkumného programu.*

3/ V některých našich publikacích je participant řídicího slovesa v souladu s teoriemi kontroly označován jako ‘controller’ (-er) a koreferující (nerealizovatelný) participant infinitivu jako ‘controllee’(-ee).

4/ Nestandardní chování sloves z této skupiny budeme analyzovat v odd. 2.3.

5/ Tam jsou citovány i práce, které chování sloves charakterizovaných zde jako nestandardní nějakým způsobem zaznamenaly.

(4) *Pokud do roka neprovedeme hluboké strukturální reformy, nezasloužíme si jako vláda existovat.* (SYN2015)

Souvýskyt tohoto slovesa s analytickou formou pasivního infinitivu není vyloučen (viz (5)); obě vyjádření si téměř vždy konkurují (srov. (1), (2)), i když forma infinitivu aktivního může přinášet nežádoucí homonymii, zejména tam, kde není na povrchu vyjádřen objekt (viz rozdíl (6a) bez objektového doplnění a (6b)). Zaměnitelnost v korpusu doložené analytické formy pasivního infinitivu infinitivem aktivním byla v našem materiálu téměř vždy možná (až na drobné výjimky), varianta aktivní zní hovorověji než forma pasivní. Omezení jsou patrně dána lexikálně (... *ta si zaslouží být slyšena* → **ta si zaslouží slyšet*; ... *proto si zaslouží být brán vážně* → **proto si zaslouží brát vážně*).

(5) ... *řekl mi větu, která si zaslouží být připomenuta.* (SYN2015)

(6a) ... *každá žena si zaslouží hýčkat (= být hýčkánat / ?někoho hýčkat)* (SYN2015)

(6b) ... *každá žena si zaslouží hýčkat své děti.*

Sloveso *zasloužit* (*si*) se závislým infinitivem se v korpusu SYN2015 vyskytlo v 284 případech, podrobně jsme analyzovali vzorek náhodných 100 výskytů; sloveso *zasluhovat* se vyskytlo 23krát.⁶⁾

	Aktivní forma infinitivu	
/	s pasivním významem	s aktivním významem
zasloužit (<i>si</i>)	31	53
zasluhovat (<i>si</i>)	8	8

2.2.2. Podobnou vlastnost jako sloveso *zasluhovat* / *zasloužit* mají slovesa *potřebovat* a *chtít*. U nich je však rozdílné syntaktické chování s konkurencí aktivního a pasivního infinitivu vysvětlitelné lexikální polysémií: u lexii *potřebovat-1*, *chtít-1* s významem práci modalita subjektu má závislý infinitiv význam aktivní, viz (7), (8), u lexii *potřebovat-2*, *chtít-2* (blízké významu *vyžadovat*) má aktivní forma infinitivu význam pasivní (9), (10). Některé doklady jsou dvojznačné (11). Pasivní perspektivu aktivního infinitivu potvrzuje i možná přítomnost konatele infinitivu vyjádřeného např. instrumentálem (viz (12)):

(7) *Bylo toho moc, o čem potřebovala-1 přemýšlet.* (SYN2015)

(8) *Potřeboval-1 jít nahoru a about se.* (SYN2015)

(9) *Vypadá, jako by potřeboval-2 podepřít. (= být podepřen)* (SYN2015)

(10) *Co když budete po odplutí potřebovat vytáhnout? (= být vytažen)* (SYN2015)

(11) ... *(firmy) potřeboj-1/2 pokrýt zakázky s navýšeným počtem lidí.* (SYN2015)

(12) *Táňa potřeboje(-2) vyšetřit odborníkem.*

Ve vzorku 150 dokladů slovesa *potřebovat* + aktivní infinitiv vyjadřuje tento infinitiv pasivní perspektivu ve 43 případech, 4x jde o homonymii mezi aktivním a pasivním pojetím, ve 103 případech je význam aktivní. Spojitelnost *potřebovat* s formou analytické

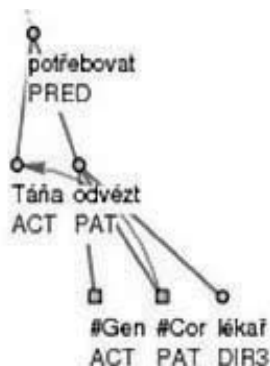
6/ Výsledky jsou založeny na dotazu na zkoumané sloveso a bezprostředně následující závislý infinitiv. Dotazem na souvýskyt se vzdáleností až o 3 pozice vpravo nepřinesl obohacení co do zkoumaného problému, výsledky tedy nejsou do statistiky výskytů zahrnuty. Případy nezahrnuté do tabulky (16 pro *zasloužit* a 7 pro *zasluhovat*) neodpovídaly požadované konstrukci.

kého pasivního infinitivu je v SYN2015 doložena 57x (viz (13)):

(13) *Člověk u moci potřebuje být informován.* (SYN2015)

Obrázek 1: Hloubková struktura věty:
Táňa potřebuje-1 stihnout vlak

Obrázek 2: Hloubková struktura věty:
Táňa potřebuje-2 odvézt k lékaři

Závislostní struktury vět z obou skupin popsaných v oddílech 2.2.1. a 2.2.2. dokládají syntaktické rozdíly na hloubkové rovině, které se projevují v tom, že konstrukce se zčásti chovají podle výše uvedené klasifikace sloves kontroly (a patří z tohoto hlediska do skupiny (A) (a) v 2.1.), zčásti se chovají jinak co do vztahů koreference a povrchové podoby infinitivu.⁷⁾

Pokud bychom takové konstrukce pokládali za systémový jev (a nikoli za syntaktické okazionalizmy), bylo by třeba dodat další údaje o slovesech kontroly a patrně lehce upravit mechanismus jejich převodu na povrchovou rovinu.

2.2.3. Ve skupině (B) v odd. 2.1. jsme uvedli konstrukce se slovesy řídícími infinitivem nazývané ‘slovanský akuzativ s infinitivem’ (jejich podrobnější analýzu podáváme v (Panevová 2008)).⁸⁾ Také u nich jsme našli odchylky od regulérních kontrolovaných infinitivů v podobě aktivního tvaru infinitivu s významem pasivním, viz (14), (15). Upozornili jsme na ně v (Panevová et al. 2014, 173). Jako podmínku pro toto užití jsme uvedli zevšeobecnění konatele u infinitivu, tedy podmínku, která pro slovesa z odd. 2.2.2. není závazná (viz příklad (12)). Takové věty s tranzitivním slovesem závislým na infinitivu a jeho všeobecným konatelem jsou tak blízké jevu, který popisujeme v odd. 2.3.

(14) *Viděli jsme mlátit mladé lidi.* (ČNK, Panevová et al. 2014, 173, příklad (58))

(15) *Najednou zaslechl zpívat zakázanou polskou národní hymnu* (*Ibidem*, příklad (60))

2.3. Skupině (B) (d) z oddílu 2.1. jsou rovněž blízké konstrukce s infinitivem ve funkci záměru (INTT), které se chovají v povrchové struktuře stejně, ale jejich hloubková struktura je odlišná. Tato úvaha se týká části sloves ze skupiny (C) (f). Jsou

7/ Obrázku 1 odpovídá povrchová podoba *Táňa potřebuje stihnout vlak*. Větu z obrázku 2 odpovídají dvě synonymní povrchové podoby: jedna podoba je zapsána pod obrázkem, druhá varianta by zněla *Táňa potřebuje být odvezena k lékaři*.

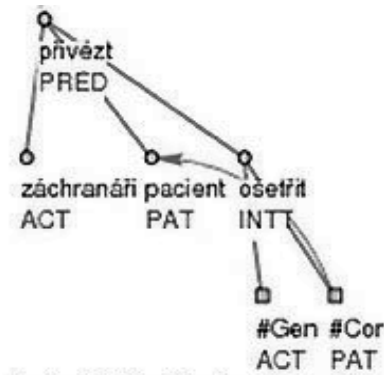
8/ Šmilauer (1966, 515) uvádí jako původ termínu ‘slovanský akuzativ s infinitivem’ učebnici Gebauera a Ertla (1926, 245).

to tranzitivní slovesa pohybu, jejichž základ bývá spojován s protikladem determinovanosti a nedeterminovanosti (srov. např. Kopečný (1962, 49)): *přinést*, *přivezt*, *přivést* a patrně i *poslat* a jejichž infinitiv je původem supinum. Pracovně jsme nazvali konstrukce typu (16), (17), (18), (19), (20) „dvojitý akuzativ s infinitivem“. Jediný povrchový participant v akuzativu tu vystupuje jako obligatorní valenční člen jak slovesa řídicího, tak jako obligatorní doplnění (PAT) infinitivu. Tato struktura je znázorněna na obrázku 3 (*Záchranáři přivezli pacienta ošetřit.*). Uznáváme ovšem, že jde o konstrukce řídké, v rozsáhlém korpusu SYN(v4) se tato konstrukce vyskytla 19x po slovese *přivezt*, 6x po slovese *přinést*, 3x se slovesem *přivést*; se slovesem *poslat* + infinitiv se nevyskytla v bezprostředním sousedství vůbec:

- (16) *Občas se stane, že nám přivezou dítě vrátit předčasně.* (SYN v4)
 (17) *Už Nicole přivedla Mezera představit k rodinnému stolu?* (SYN v4)
 (18) *Ještě na pohotovost nám policisté přinesli pistoli ukázat.* (SYN v4)
 (19) *Přivedl své koně okovat.* (ČNK, Panevová et al. 2014, 175, příklad (78))
 (20) *Referent poslal žádost podepsat nadřízenému.*

Struktury s „dvojitým akuzativem“ se mohou po uvedených slovesech použít tam, kde akuzativ u obou zasažených sloves má takovou lexikální hodnotu, že může být sémanticky sdílen oběma slovesy (srov. (21), (22), (23) citované v Panevová et al. 2014, 175):

- (21) *Macecha poslala Marušku sbírat jahody.*
 (22) **Macecha poslala Marušku sbírat.*
 (23) *Macecha poslala Marušku oštrihat.*

Obrázek 2: Hloubková struktura věty:
Záchranáři přivezli pacienta ošetřit.

2.4. Slovesa analyzovaná zde v 2.2.1., 2.2.2. a 2.3. jsou podchycena v třídění sloves kontroly, nastíněných zde v odd. 2.1., kde vytvářejí větší skupiny a chovají se podle predikcí více nebo méně důkladně popisovaných v rámci funkcí infinitivu. Jejich zvláštní chování ilustrované v 2.2.–2.3. je omezeno na několik sloves, takže případná hypotéza, že si tu infinitiv (podobně jako verbální substantiva) ponechal v současné češtině tendenci k rodové neutralizaci, není zcela prokazatelná.

3. Marginální syntaktické konstrukce⁹⁾

3.1. Modální existenční věta

V základové modální existenční větě¹⁰⁾ vystupuje sloveso *mít* a infinitiv rozvitý tvarem zájmena nebo zájmenného příslovce. V českých syntaxích je tato konstrukce analyzována jako infinitiv závislý na slovese *mít* jakožto jeho objekt (Šmilauer 1947, 240), nebo doplněk (Šmilauer 1966, 497 podle návrhu Kopečného).¹¹⁾ Karlík (*Ibidem*) parafrázuje větu (24) jako (24´):

(24) *Petr má kam jít.*

(24´) *Petr má možnost někam jít.*

Taková parafráze s některými zájmennými slovy není vždy takto přímočará, viz (25) a (25´). Ve spojení infinitiv a zájmeno *kdo* má pak specifické postavení, viz (26), kde nejbližší parafráze je (26´), nikoli (26´´), viz též úvahu o tomto typu níže.

(25) *Jana nemá proč plakat.*

(25´) *Jana nemá důvod plakat.*

(26) *Pacienty v pohraničí nemá kdo léčit.* (SYN2015)

(26´) *Není, kdo by léčil pacienty v pohraničí.*

(26´´) *Nikdo nemá možnost léčit pacienty v pohraničí.*

Na rozdíl od K. Svobody (1962, 63–64) vycházíme z toho, že základem pro toto syntaktické paradigma jsou věty označené níže jako (a), existují k nim paralely se zobecněným konatelem / nositelem označené níže (b). Věty s (a) můžeme pak interpretovat jako variantu spíše možnostní, variantu (b) jako spíše existenciální, což je obojí vystiženo názvem této konstrukce. Vzhledem k tomu, že slovesa *mít* a *být* se tu blíží svou funkcí slovesům pomocným, bylo by možné variantu (b) chápat jako gramatickou diatezi varianty (a):¹²⁾

(27a) *Mám / nemám co číst.*

(27b) *Je / není co číst.*

(28a) *Ivan nemá kde bydlet.*

(28b) *Není kde bydlet.*

(29a) *Ivan nemá čím zaplatit.*

(29b) *Není čím zaplatit.*

(30a) *Ivan o tom nemá s kým promluvit.*

(30b) *Není o tom s kým promluvit.*

Paralelismus mezi variantami (a) a (b) se ztrácí, pokud v roli konatele vystupuje zájmeno *kdo* v nominativu (viz i výše příklady (26)). Pokládáme to logicky za syntaktický důsledek toho, že infinitiv nemůže mít „viditelný / realizovaný“ subjekt (viz výše pozn. 2), i toho, že věty ve variantách (b) interpretujeme jako věty se všeobecným konatelem. Tuto mezeru formálně doplňují varianty jako (26´), (31c), (32c):

(31a) *Nemá kdo zahájit konferenci.*

(31b) **Není kdo zahájit konferenci.*

(31c) *Není, kdo by zahájil konferenci.*

9/ Stranou necháváme konstrukce typu *Je vidět Sněžku.* vs. *Je vidět Sněžka.*, které byly v bohemistice už vícekrát rozebírány.

10/ Používáme zde termínu zavedeného pro češtinu P. Karlíkem (*NESČ* 2016, 1053n.). Je používán v disertaci R. Šimíka (2011), který přijal tento termín jako ekvivalent angl. ‘Modal existential wh- constructions’ užívaného v práci Grosu (2004). O povaze této české konstrukce viz už Zubatý (1922).

11/ V PDT 3.0 se tato konstrukce vyskytla 5x a infinitiv byl anotován jako objekt.

12/ K pojetí diateze viz Panevová et al. (2014, 102n.).

(32a) *Má tam kdo jít?*(32b) **Je tam kdo jít?*(32c) *Je někdo, kdo by tam šel?*

Tato syntaktická vazba je v češtině produktivní, není však v korpusových textech příliš frekventovaná.¹³⁾ V korpusu SYN2015 se konstrukce *mít* s infinitivem rozvitým zájmenným výrazem *kdy* vyskytla 17x, s rozvitým zájmenným příslovcem *kudy* 19x. S dalšími zájmennými slovy je výskyt v rádech desítek. Značně převládá negativní podoba v porovnání s výskytem pozitivní predikace. Jako konatel / nositel se objevuje převážně jméno životné (včetně názvů kolektivů jako *národ*, *lidstvo* a metafor jako *Český lev*, *Moskva*). U neživotných jmen jsou patrně jistá obsahová omezení a výskyt je ojedinělý (viz (33)–(37)):

(33) *Ventilátory na levé straně tedy nemají kudy nasávat vzduch.* (SYN2015)(34) *... špína se nemá kde uchytit.* (SYN2015)(35) *Vlak nemá kde zastavit.*(36) *?Zub už nemá proč bolet.*(37) **Kniha nemá kde ležet.*

V češtině se u této konstrukce objevuje jak sloveso *mít* (které pokládáme za základní variantu), tak sloveso *být* (viz varianty (a) a (b) u (27)–(31)). V jiných slovanských jazycích se zdá být situace jiná: ruština staví tuto konstrukci na slovese *být*, jihoslovanské jazyky pak na slovese *mít*; vezmeme-li tyto jazyky s rozdílným řešením jako příklady, ilustrujeme tuto situaci pomocí příkladů (38)–(41):

(38a) ruš. *Мне негде жить. / Негде жить.*(38b) mak. *Немам каде да живеам.*(38c) srb. *Немам где да живим.*(39a) ruš. *Ивану нечем заплатить.*(39b) mak. *Иван нема со што да плати.*(39c) srb. *Иван нема ћиме да плати.*(40a) ruš. *Некому открыть конференцию.*(40b) mak. *Нема кој да отвори конференцијата.*(40c) srb. *Нема ко да отвори конференцију.*(41a) ruš. *Некому туда идти.*(41b) mak. *Нема кој таму да оди.*(41c) srb. *Нема онога, ко би тамо ишао.*

Ve srovnávaných jazycích nenacházíme paralelu k českému stavu, tj. k využití variant možnostní osobní konstrukce a existenciální konstrukce neosobní zachycených v příkladech (27a)–(30a) vs. po řadě (27b)–(30b). V ruštině pro neosobní vyjádření stačí vypustit dativ subjektu ((38a) za lomítkem); makedonština a srbsština si podržují osobní konstrukci s nevyjádřeným subjektem slovesa *mít* v 3. os. sg. Vzhledem k tomu, že obě skupiny jazyků mají na rozdíl od češtiny jen jeden z typů modální existenční konstrukce, nevzniká v nich asymetrie ilustrovaná českými dvojicemi (31a) vs. (31b) a (32a) vs. (32b).

13/ Ke vztahu produktivnosti a četnosti ve slovtvorbě z hlediska současných metod viz Ševčíková (2014).

3.2. Absentiv

Konstrukci typu (42), (43) věnoval v češtině pozornost již M. Dokulil (1949). Do *NESČ* (2016, 24–25) pro ni Karlík přejímá termín absentiv zavedený C. de Grootem (2000).

(42) *Byl jsem se koupat.*

(43) *Jan byl boxovat.*

Tato konstrukce bývá porovnávána s typem (44):

(44) *Šel se koupat.*

V citovaném hesle uvádí P. Karlík definici absentivu v tomto duchu: Subjekt se vzdálil z místa X, aby uskutečnil na místě Y děj vyjádřený infinitivní skupinou a v důsledku toho byl na místě X nepřítomen. Tato definice ospravedlňuje termín absentiv, ten však nepokládáme pro české konstrukce tohoto typu za šťastný. Významovým jádrem těchto konstrukcí není, že subjekt opustil místo, kde se nacházel, ale důraz je kladen na uskutečnění záměru vyjádřeného infinitivní skupinou. Rozdíl mezi blízkými konstrukcemi (44) a (42) spočívá podle našeho názoru v tom, že v (44) může jít o záměr pouze plánovaný, zatímco v (42) a (43) jde o záměr uskutečněný. Nejpodrobněji zmapoval výskyt této konstrukce v současné češtině T. Berger (2009). Všechny podstatné vlastnosti této konstrukce zaznamenal už M. Dokulil (1949), stručně je zde shrneme:

(i) Sloveso *být*, přestože tvoří těsné spojení s infinitivem, není v této vazbě slovesem pomocným. Obě slovesa lze samostatně rozvíjet, viz (45), (46), (47):¹⁴⁾

(45) *Nedávno jsem byl nakupovat a nějaký pán mi říká ...* (SYN2015)

(46) *... na fotky se byli dívat všichni možní* (SYN2015)

(47) *Kamarádka byla posloužit jedné své přítelkyni.* (SYN2015)

(ii) Analyzovaná konstrukce má paradigmatická omezení: Produktivní je pouze v minulém čase; výskyty v přítomnosti a budoucnosti zůstaly ojedinělé i po 70 letech, které uplynuly od Dokulilovy analýzy. Další paradigmatická omezení uvádí Karlík (*Ibidem*) v hesle Absentiv (nemožnost imperativu, obtížná spojitelnost se slovesy kontroly).

(iii) Do této vazby vstupují jen výjimečně slovesa stavová a slovesa mimovolného děje. Dokulil interpretuje výjimky typu: *Byl jsem ležet v nemocnici., Byl spát na půdě.* nikoli jako nezávislé na vůli konatele, ale jako volní činnost subjektu. H. Skoumalová (2003) ve svém průzkumu zjistila, že konstrukce jako *Minulý týden jsme se byli opalovat na louce.* a jim podobné se slovesy nevyjadřujícími primárně akci byly pro většinu jejích respondentů přijatelné.

Uvedené výzkumy této konstrukce pro češtinu potvrzují, že sloveso *být* zde nemá ambice být chápáno jako pomocné (lze ho samostatně rozvíjet, nevytváří úplné paradigma a nese jistá omezení na výběr infinitivního doplnění). Jde tedy o syntaktickou konstrukci tvořenou slovesem *být* (v jednom z jeho významů a preferenčně v préteritu) a na něm závislým infinitivem s funkcí Záměru (INTT). Sémantický rozdíl mezi pou-

^{14/} Typem zvýraznění ilustrujeme naše pojetí distribuce závislosti na jednotlivých členech absentivní konstrukce.

hým záměrem uskutečnit děj (*šel se koupat*) a realizovaným záměrem (*byl se koupat*) leží v lexikálním rozdílu formálního jádra této konstrukce *jít* vs. *být*.

Porovnávací studii výskytu této konstrukce v mnoha typologicky různých jazycích přináší P. M. Vogelová (2007). Pro jazyky, o nichž zde uvažujeme, z její studie plyne, že tuto konstrukci nemá ruština (a další východoslovanské jazyky), v ostatních slovanských jazycích je zastoupena.

3.3. Kauzativní rezultat

Konstrukce typu (48) jsou značně omezené v počtu sloves, která do nich po slovese *mít* vstupují, i ve frekvenci této vazby. Pracovně jsme konstrukci nazvali 'kauzativní rezultat'.¹⁵⁾

(48) *Mám prádlo sušit na verandě.*

(49) *Ivan má (otcovo) auto stát v garáži.*

(50) *Ivana měla šaty viset ve skříni.*

(51) *Mám brambory vařit na plotně.*

(52) *Máte na poště ležet peníze.* (Mathesius 1925)

Mathesiusův příklad (52) ukazuje, že nejde v češtině o konstrukci novou. M. Giger (2003) o ní mluví jako o posesivní statické konstrukci. Sémanticky je tu vyjádřen vztah posese nebo alespoň odpovědnosti subjektu za stav vyjádřený infinitivem. Slovesa vystupující v této konstrukci po slovese *mít* navozují derivační vztah odvozenosti mezi nimi a jim odpovídajícím kauzativním způsobem slovesného děje (viz Šmilauer (1971, 164), tedy: *to, co někdo postaví, stojí; to, co někdo pověsí, visí; to, co někdo položí: leží*).¹⁶⁾ Existence tohoto vztahu podporuje interpretaci, že rezultátu předcházela akce vztahující se nějakým způsobem k subjektu. Proto věty jako *?Mám dceru ležet v nemocnici.* (Caha 2004), *?Měl syna studovat na Harvardu.* nejsou jednoznačně přijímány jako přijatelné české věty.

3.4. Konstrukce, které popisujeme v 3.1., 3.2., 3.3. neaspírují na to být zachyceny jako samostatné morfologické kategorie (a tím se liší od rezultativní a recipientní diateze, srov. Panevová et al. 2014, 105n.). Slovesa *být* a *mít* v nich nevystupují jako pomocná slovesa, mají však blízko k tzv. slovesům funkčním (lehkým). Jejich výskyt ve studovaných konstrukcích nepodporuje jednoznačně charakter češtiny jako jazyka 'habere'. Z hlediska syntaktické paradigmaticky jsou to konstrukce okrajové s málo transparentní syntaktickou strukturou.¹⁷⁾

15/ Kauzativitou typu 'dal / nechal si něco opravit' jsme se detailněji zabývali jinde (Panevová 2003). Tam jsou podány argumenty pro to, že ji stejně jako konstrukci prezentovanou zde v odd. 3.3. není vhodné pokládat za diatezi.

16/ Jde tedy o vztahy: *postavil: stát, pověsil: viset, položil: ležet, vřít: vařit*, popř. může jít o opis: *působit, aby X bylo suché: sušit*.

17/ Autorka děkuje za diskusní příspěvky přednesené na 42. zasedání Komise pro gramatickou stavbu slovanských jazyků při MKS konané v září 2016 v Praze a za komentáře a kritické připomínky k psané verzi E. Hajičové, V. Kettnerové, V. Kolářové, M. Lopatkové, M. Mikulové, K. Ribarovovi, K. Skwarské, M. Ševčíkové.

Literatura:

- Berger 2009: BERGER, T.: Einige Bemerkungen zum tschechischen Absentiv. In: Berger, T. – Giger, M. et al. [edd.]: *Von grammatischen Kategorien und sprachlichen Weltbildern – Die Slavia von der Sprachgeschichte bis zu Politsprache*. Wiener Slavistischer Almanach 73. München 2009, 9–28.
- Caha 2004: ČAHA, P.: Konstrukce akuzativu s infinitivem v češtině. In: Hladká, Z. – Karlík, P. [edd.]: *Čeština – univerzália a specifika 5*. Nakl. Lidové noviny, Praha 2004, 287–301.
- Ceplová 2007: ČEPLOVÁ, M.: Infinitives under ‘have’/‘be’ in Czech. In: Dočekal, M. – Karlík, P. – Zmrzlková, J. [edd.]: *Czech in Generative Grammar*, LINCUM Europa, München 2007, 31–45.
- Clancy 2010: CLANCY, S. J.: *The Chain of Being and Having in Slavic*. John Benjamins Publ. House, Amsterdam – Philadelphia 2010.
- Dokulil 1949: DOKULIL, M.: Byl jsem se koupat, naši byli vázati. *Naše řeč* 33, 1949, 5–6, 81–92.
- De Groot 2000: DE GROOT, C.: The Absentiv. In: Dahl, Ö [ed.]: *Tense and aspekt in the languages of Europe*. Berlin – New York 2000, 693–719.
- Gebauer – Ertl 1926: GEBAUER, J. – ERTL, V.: *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské II*. Československá grafická unie, a.s., Praha 1926.
- Giger 2003: GIGER, M.: *Resultativa im modernen Tschechischen*. P. Lang, Bern etc. 2003.
- Grosu 2004: GROSU, A.: The Syntax-Semantics of Modal Existential Wh-constructions. In: Tomić, O. M. [ed.]: *Balkan Syntax and Semantics*. John Benjamins Publ. House, Philadelphia 2004, 405–438.
- Karlík 2000: KARLÍK, P.: Hypotéza modifikované valenční teorie. *Slovo a slovesnost* 61, 2000, 170–189.
- NESČ 2016: NESČ – *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. [edd.]. Nakl. Lidové noviny, Praha 2016.
- Karlík – Štícha 2011: KARLÍK, P. – ŠTÍCHA, F.: Některé jevy nominalizace. In: Štícha, F. [ed.]: *Kapitoly z české gramatiky*. Academia, Praha 2011, 923–944.
- Kopečný 1962: KOPEČNÝ, F.: *Slovesný vid v češtině*. Nakl. ČSAV, Praha 1962.
- Mathesius 1925: MATHESIUS, V.: Slovesné časy typu perfektního v hovorové češtině. *Naše řeč* 9, 1925, 200–202.
- Panevová 1996: PANEVOVÁ, J.: More Remarks on Control. In: Hajičová, E. – Leška, O. – Sgall, P. – Skoumalová, Z. [edd.]: *Prague Linguistic Circle Papers, 2*. John Benjamins Publ. House, Amsterdam – Philadelphia, 1996, 101–120.
- Panevová 2003: PANEVOVÁ, J.: O jednom typu kauzativní konstrukce v češtině. In: Banyš, W. – Bednarczuk, L. – Polański, K. [edd.]: *Etudes Linguistique Romano-Slave offertes à Stanislaw Karolak*. Oficyna Wydawnicza „Edukacja“, Kraków 2003, 379–385.
- Panevová 2008: PANEVOVÁ, J.: České konstrukce tzv. slovanského akuzativu s infinitivem. *Slovo a slovesnost* 69, 2008, 163–175.
- Panevová 2011: PANEVOVÁ, J.: On the Syntax and Semantics of Czech Infinitival Constructions: A Case Study. In: Слово и язык. Сборник статей к восьмидесятилетию академика Ю. Д. Апресяна. Языки славянских культур, Москва 2011, 541–551.
- Panevová et al. 2014: PANEVOVÁ, J. et al.: *Mluvnice současné češtiny 2. Syntax na základě anotovaného korpusu*. Karolinum, Praha 2014.
- Růžička 2008: RŮŽIČKA, R.: Remarks on Unpronounceable Subjects. *Južnoslovenski filolog* 64, 2008, 437–439.
- Skoumalová 2003: SKOUMALOVÁ, H.: Multiverb Expressions in Czech. In: Beermann, D. – Hellan, L. [ed.]: *Proceedings of the Workshop on Multi-Verb Constructions*. Trondheim: Trondheim Summer School 2003. on-line???

- Svoboda 1962: SVOBODA, K.: *Infinitiv v současné češtině*. Nakl. ČSAV, Praha 1962.
- Ševčíková 2014: ŠEVČÍKOVÁ, M.: Zjišťování slovtvorné produktivity z korpusových dat: přípony odvozuující názvy vlastností. *Naše řeč* 97, 2014, 4–5, 228–240.
- Šimík 2011: ŠIMÍK, R.: *Modal Existential wh-constructions*. Rijksuniversitet Groningen. Utrecht, The Netherlands 2011.
- Šmilauer 1947: ŠMILAUER, V.: *Novočeská skladba*. Ing. Mikuta, Praha 1947.
- Šmilauer 1966: ŠMILAUER, V.: *Novočeská skladba*. 2. vydání. SPN, Praha 1966.
- Šmilauer 1971: ŠMILAUER, V.: *Novočeské tvoření slov*. SPN, Praha 1971.
- Vogel 2007: VOGEL, P. M.: *Anna ist essen!* Neue Überlegungen zum Absentiv. In: Geist, L. – Rothstein, B. [edd.]: *Kopulaverben und Kopulasätze. Intersprachliche und intrasprachliche Aspekte*, Tübingen 2007, 253–284.
- Zubatý 1922: ZUBATÝ, J.: Mám co dělati. *Naše řeč* 6, 1922, 65–71.

*Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy
Praha*

*Jarmila Panevová
panevova@ufal.mff.cuni.cz*